

Janneke Weijermars, ***Stiefbroeders. Zuid-Nederlandse letteren en natievorming onder Willem I, 1814-1834*** (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 2012; Hilversum: Verloren, 2012, 423 pp., ISBN 978 90 8704 310 0).

In *Stiefbroeders* vertelt Janneke Weijermars het verhaal van de Nederlands literatuur in de Zuidelijke Nederlanden onder Willem I. De opdracht van de vorst de beide delen van zijn koninkrijk tot een ‘amalgam’ samen te smelten, was lastig en noopte ertoe alle middelen in te zetten. Ook de letterkunde moest tot de vorming van een nationale identiteit bijdragen en was daarom het voorwerp van cultuurpolitiek. In haar grondige en rijke studie analyseert Weijermans deze politiek en vooral de uitvoering en de impact ervan. Het boek neemt dan ook niet de vorm aan van een overzicht van auteurs en hun werken, opvattingen en stijl, en evenmin bestaat het uit een geheel van analyses van literaire teksten. Wellicht hadden zelfs de tijdgenoten eraan getwijfeld of een dergelijke aanpak überhaupt mogelijk was. Er is van de Zuid-Nederlandse literatuur van deze periode geen canon, geen bloemlezing, geen bestaand corpus van teksten voorhanden. De geschiedenis van deze literatuur is dan ook eerst en vooral het verhaal van de zoektocht ernaar, van het streven tot een (hoogwaardige) Zuid-Nederlandse letterkunde te komen, van de inspanningen en de initiatieven die werden genomen, van de opvattingen en de discussies die werden gevoerd. Hoe verhiel de letterkunde zich tot de nieuwe omstandigheden, tot de taal-, cultuur- en godsdienstpolitiek van de overheid? Wat waren de voorbeelden, de normen, de betrachtingen, de ambities? De beoefenaren van de Zuid-Nederlandse letterkunde dienden hun plaats te bepalen binnen de Nederlandse letterkunde als geheel, en een antwoord te vinden op de vraag of deze letterkunde een eigenheid had of moest nastreven dan wel of zij in het geheel van de Nederlandse literatuur wilde opgaan. Of zoals de auteur haar centrale vraag formuleert: ‘wat was en werd de identiteit van de Zuid-Nederlandse literatuur in de periode na de eenwording van de Lage Landen’ (15)?

Weijermars zoekt een antwoord op deze vragen door een systematische analyse van de politieke, culturele en religieuze context (inclusief het onderwijs), de organisatie van het boekbedrijf, de literaire infrastructuur (genootschappen, prijsvragen en tijdschriften) en de literaire productie zelf. Ze onderscheidt daarbij drie opeenvolgende deelperiodes, waarin de context veranderde en de aandachtspunten verschoven. In een eerste fase (1814-1819) stond de taalproblematiek centraal. Het Nederlands had in de

Zuidelijke Nederlanden zijn positie als cultuurtaal nog niet bevochten. Zij die haar deze positie wilden geven, zochten toenadering tot het Noorden, dat als een medestander in de strijd tegen de suprematie van het Frans werd beschouwd. Het taalbesluit van 1819, dat bepaalde dat in de Nederlandstalige provincies in het Zuiden (min of meer het actuele Vlaanderen) in het openbare leven (onderwijs, rechtspraak, ambtenarij) enkel het Nederlands mocht worden gebruikt, markeert het begin van een tweede fase (1819-1825). Het gebruik van het Nederlands stond nu nauwelijks nog ter discussie, en daardoor kwam de focus van het debat te liggen op de verhouding tussen Noord en Zuid. Noorderlingen die zich (al dan niet in opdracht van de overheid) in het Zuiden hadden gevestigd, namen niet alleen het onderwijs in de Nederlandse taal en literatuur aan de universiteiten (onder meer Johannes Matthias Schrant in Gent en Johannes Kinker in Luik) en in sommige middelbare scholen voor hun rekening, ze waren ook zelf actief in het literaire leven. De bedoeling was uiteraard om de Zuid-Nederlandse letterkunde te activeren en te verbeteren, maar hun inbreng en initiatieven werden door velen als ‘Hollands’ beschouwd en daardoor geproblematiseerd. Ook de meest begeesterde pleitbezorgers van de Nederlandse literatuur in het Zuiden, Jan Frans Willems en Prudens van Duyse, kozen ervoor de Zuid-Nederlandse letterkunde als een afzonderlijke entiteit te beschouwen. In de derde fase (1825-1830) voltrok zich – zoals de titel van het betreffende deel luidt – ‘de scheiding der geesten’. De onderwijs- en godsdienstpolitiek van Willem I joeg de katholieken in de armen van de liberalen en in de oppositie. Steeds meer Belgen gingen de eigenheid van het Zuiden benadrukken en dus ook de tegenstellingen tussen Noord en Zuid. Onder deze omstandigheden was ook het project van één gezamenlijke letterkunde tot mislukken gedoemd.

Uit Weijermars’ materiaal en analyse blijkt dat de inspanningen niet helemaal zonder resultaat zijn gebleven. Het bestaansrecht van het Nederlands als literaire taal werd verworven en leidde tot het aantreden van een generatie (met onder meer Karel Lodewijk Ledeganck) voor wie het schrijven in deze taal vanzelfsprekend was geworden. Zij functioneerde in wat als een (bescheiden) Nederlandstalig literair systeem kan worden beschouwd. Toch leidde dit niet tot een bloei van deze Zuid-Nederlandse letterkunde. Zij bleef een zaak van enkelen. Het is geen toeval dat de figuren die, zoals blijkt uit de index van *Stiefbroeders*, het meest in het boek aan bod komen, op een drietal na (Willems, Van Duyse en Leo de Foere) allen Noord-Nederlanders waren. In de literaire genootschappen nieuwe stijl (die naast de traditionele rederijkerskamer werden opgericht) waren vooral noorderlingen actief, en zij hebben dan ook nooit hun imago van ‘Hollandse’ clubs kunnen afschudden. Er zijn een aantal tijdschriften verschenen, maar steevast bevatten zij meer vertaald en/of Noord-Nederlands materiaal dan oorspronkelijk werk van Zuid-Nederlandse auteurs.

De politieke vereniging en Willems cultuurpolitiek hebben onmiskenbaar geleid tot een toename van de literaire uitwisseling, maar tot een samensmelting en een eengemaakt literair systeem hebben de inspanningen niet geleid, zo concludeert Weijermars. De pogingen om de interactie tussen het boekbedrijf van Noord en Zuid te

bevorderen, zijn mislukt. Slechts enkele Zuid-Nederlandse boekhandelaren zijn lid geworden van de vereniging van Nederlandsche boekhandel, en in 1829 werd een eigen vereniging in het Zuiden opgericht. Voor de Zuid-Nederlandse uitgevers was de Nederlandse letterkunde maar een klein onderdeel van de werkzaamheden en de markt. Zij bleven, aldus Weijermars, 'grotendeels in een Franstalig systeem functioneren' (325). Tot een substantiële uitbreiding van de markt voor Nederlandse literatuur is het in het Zuiden immers niet gekomen. 'Zelfs het publiek dat Nederlands sprak, was gewend de Franse taal te lezen en er was geen dwingende reden daarmee op te houden', zo stelt de auteur vast (214). En ook de lezers in het Noorden boden geen uitkomst. De Noord-Nederlanders die in het België actief waren, mochten dan wel hun best doen om de aandacht te trekken, in het Noorden bestond geen vraag naar Zuid-Nederlandse letterkunde. Voor een eengemaakte literatuur bestond noch in het Noorden noch in het Zuiden een draagvlak. Sommigen hebben het betreurd, maar de Nederlanders en de Belgen, ook de Nederlandstaligen Belgen, zijn *Stiefbroeders* gebleven.

Tom Verschaffel, KU Leuven